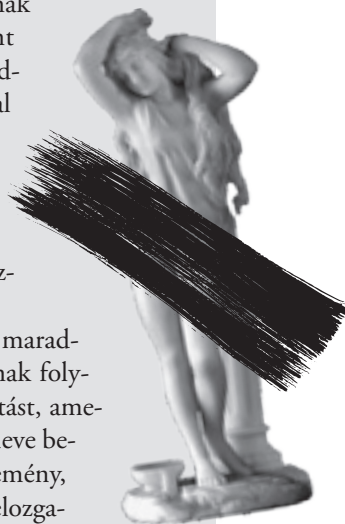

A GOLYÓ, amely megölte Puskint

Péter Budapest füstölgő romjai közt cipelte magával az első egyetemi órákra Olgát, ha felnyekergett, otthagya a holt nyelveket, ringatta, énekelt neki. A menekülés-kor sikerült kimentenie könyvtára egy részét, és amikor '47 telén a másik része is megérkezett – rejtélyes módon túlélte a püspökség pincéjében a veszélyt, hogy orosz katonák melegegjenek a tüzénél, és a csehszlovák állam sem tartott rá igényt –, az Attila úti kis lakás zsúfolt raktárrá változott, ahol a kislány a könyvtornyok és -hegyek között játszott egymagában, amíg Péter az íróasztala fölé görnyedve dolgozott nagymonográfiáján a szerzetesi regulák genezisééről és sztoikus eredetéről: az idők szava iránt nem sok érzéket mutatott. Lángvágók fénye vibrált a mennyezeten, darabolták a katonák a Vérmezőn feltorlódott tankroncsokat, a kislány annyira megszokta ezt a fényjelenséget, hogy amikor abbamaradt, hosszú éjszakákon át sírdogált a sötétben, és az apja akármivel próbálkozott, nem volt képes megvigasztalódni. Amikor a kommunisták átvették a hatalmat, Pétert annyira elborították az apai (és anyai) teendőik, hogy észre se vette, hogy a névtábláját eltüntették az ajtóról, és még napokig ott téblábolt a tanszéken, hóna alatt az arámi szövegek fotókópiáival; egy együttérző portás határozott közbelépése kellett ahhoz, hogy az államvédelem ne szándékos provokációnak értelmezze a figyelmetlenséget. Ugyanakkor azt sem vette észre, hogy azok a nők, akik segítő szándékkal bukkannak fel körülötte, igazából nem is a kislánya iránt érdeklődnek: ahogy eltűnt a közelből, Olgát belökték az üres kamrába, vagy átpasszolták a szomszédekhoz, és mentek a dolguk után. A kislány hamar rájött, hogy a világ sokkal bonyolultabb hely, semhogy egyszerűen el lehetne mesélni – Péter csak évtizedekkel később tudta meg, hogy a pesztrák, akiket a múlt nagy mitológiai asszonyalakjaihoz hasonlított – ezzel elhintve bennük azt a hamis reményt, hogy már csak egy hajszál választja el az udvarlásától –, igazából számító, gonosz kurvák. Olga szerette később így jellemezni apja barátait, akikből végül egyik sem lett a mostohája.

Péter szerzett anyai barátot és tisztelőt addigi karrierje alatt, hogy ne maradjon teljesen magára. Az ugyan hamar kiderült, hogy korábbi munkájának folytatása senkit sem érdekel, de az Akadémiai Kiadó rábízott néhány fordítást, amelyekből egyelőre úgy-ahogy megélték. A görög atomisták fordításával a neve bekerült a pártiskolák gyorstalpalóinak tankönyveibe, és ettől előntötte a remény, hogy nagy egyháztörténeti monográfiája is megjelenhet még. A szelíd célozga-

tás nem volt elég, a főszerkesztő végül üvöltve dobta ki a kéziratot az ablakon az utcára. Hiába volt még otthon belőle két indigomásolat, Péter napokig gyűjtögette a környéken a lapokat, lakásokba kérezkodott be, pincéket kutatott át, de persze így sem lett meg az egész hiánytalanul. Hihetetlen, hogy milyen konok naivitással nem volt hajlandó tudomást venni arról, hogy a világ keleti felét ólomlapokkal borította be az idő: Olgának esténként mitológiai történeteket olvasott föl, és a kislány képzeletét megtöltötte az évezredek különös keveréklényeivel. Az új korszak mítoszai és nyelve már ezen a ponton vereséget szenvedett, és Olga mindörökké lekésett arról, hogy saját világában otthonra leljen. Latin versikék, középkori himnuszok, görög pentameteres és arámi varázsigék kavargtak a fejében, miközben körülötte a világ úttörődalokat énekelt, és sistersgő, távoli rádióadók új zenékre vadászott. Az Attila úti lakás így vált Prospero szigetévé, miközben a külvilág csak karnyújtásnyira volt.

Olga első valódi emléke – amelynek hús- és vérszaga van, kiterjedése és lüktetése – ebből az időből származott. Az Attila úti lakás könyvoszlopai között – miközben a lángvágók fényét már elfelejtette – egy napon újabb égi jelenés tűnt fel. Ragyogó színű ruhákban, illatfelhőbe burkoltan, strasszok sziporkáit szórva maga körül Stella állt meg a kislány fölött, és ölébe kapva felsikított: leányom! Egyhetes vonatkozás után érkezett Párizsból hárombőrdnyri ruhával: ez volt az összes vagyona. Örök rejtély, hogy sikerült átjönnie az ellenséges övezetből, és hogy miként tudta elkerülni az államvédelem érdeklődését: mindenestre egy hét sem telt bele, már öltöztető volt a Néphadsereg Színházában, ahová Olgát mindennap magával cipelte. Péter sztoikus önfegyelemmel vette tudomásul, hogy Stella ismét felbukkant az életében; igyekezett úgy tenni, mintha ez semmin sem változtatna. Stellának ez a szótlanság tökéletesen megfelelt: Olga évtizedekkel később megkérdezte az apját, miért van az, hogy gyerekkorából semmi olyan emléket nem őriz, hogy a szülei beszélgettek volna. Csak Péter komor hallgatásából értette meg, hogy tényleg ez volt a valóság: egészen elkerülhetetlen helyzeteket leszámítva egyetlen szót sem szoltak egymáshoz.

Olga számára az anyja birtokbavétele – később majd így emlékszik – inkább hiányt jelentett: most értette meg, hogy öt évig micsoda kisémmizettségben élt. Bár ez a felfoghatatlanul hangos, feltűnő és illatos angyal mintha a kezdet kezdetétől az elpusztítására törtne, egyetlen jó szót sem kapott tőle, csak szapulást és szitkokat. Elsősorban azt, hogy nem szép. A próbák szünetében, amikor a színészek a büfében vedelték a konyakot, Stella felállította Olgát a sminkasztalra, szemben a tükörrel, és odaszólitotta maguk köré a többi öltöztetőt és sminkest.

– Hát most nézzétek meg! Hát ez borzasztó! Akárhogy fésülöm a haját, semmi sem áll jól! Mit keres itt például ez a forgó?

A füle túl nagy, az orra túl hosszú, a szája túl keskeny, a karja nem elég formás, a hangja nem elég bájos, hamisan énekel, mért trappolsz, mért kalimpálsz a lábaddal, mért csámcsogsz, mért csoszogsz, ne dudorássz, ne piszkáld az orrod, ne bandzsíts, mert úgy maradsz. Onnan a magasból, a szóke hajzuhatag és a csörgő nyakláncok és harangozó fülbevalók Olümposzáról percenként érkezett valami jeges villám. Péter csak később értette meg, esténként mért sündörög oda hozzá a kislány, mért kérezkedik az ölébe, és mért kérdezgeti, hogy apa, ugye szép vagyok? Nem mert egyértelmű igennel válaszolni, nehogy valami illetlenséget kövessen el: erre a helyzetre nem talált magában utasítást.

Péter életében ekkor bukkant fel a herculesvári villa.

Az államosítás zűrzavarában valahol valaki egy hivatali asztalnál úgy döntött, hogy Braun Antal tapolcai ruha-nagykereskedő art deco villája, ahol öreg napjait kamarazenéléssel akarta tölteni, de ebben a történelem és személyesen Rudolf Höss megakadályozta, mégsem téeszraktár lesz, hanem a Nemzeti Múzeumhoz kerül. Ide telepítik a múzeum gipszmásolat-gyűjteményét és a könyvtár vallástörténeti könyveit. Már csak egy megfelelő muzeológus hiányzott. Péternek talán sosem jutott volna eszébe ez a megoldás, ha nem éppen ekkor állítja választás elé Stella: vagy a könyvek, vagy ő. Úgy választotta a könyveket,

hogy nyíltan Stelláról sem kellett lemondania. A Braun-ház berendezésével, a könyvtár áttelepítésével – amelyhez hozzácsapta saját köteteit is – eltelt 1950 második fele. He-ti két napot töltött csak Budapesten, ennyi épp elegendő volt, hogy Olgában fenntartsa a szépségébe vetett hit utolsó, aprócska szikráit. Olga addigra már szinte teljesen az anya-bábjá lett: fodros ruhácskákban illegette magát a Körúton, selypegeve majszolta a süte-ményt a cukrászdában, kívülről tudott egy csomó párbeszédet a *Micimackóból*, és egyre rondábbnak látta magát. Később ezt a gyerekkori átváltozását szívesen és nagy átéléssel parodizálta, mintha mindig újra és újra meg kellene merítkeznie ebben az öngyűlöletben.

Az Attila úti lakás az év végén egyetlen hatalmas geológiai átváltozással megszabadult a könyv- és képhegyektől. Olga megszokott ösvényei, titkos sarkai, az évek alatt ottho-nává vált könyvgerincek eltűntek a térből. Kiderült, hogy alattuk a parketta jókora dara-bokban hiányos, máshol meg tele van bombaszilánkkal. Csiszoltatni nem volt mivel és kivel, a bombaszilánkokat kipiszkálták, a folytonossági hiányokat kiöntötték gipszsel, az-tán került valahonnan néhány kanna háború előtti német csónaklakk, azzal öntötték fel az egészet. Stella a színházból kölcsönzött néhány ostromtépte brokátot, molyrágta dra-périát, hogy visszaállítson valamit a régi kassai ház hangulatából, abból az időből, amikor az apja még nem kótyavetyélte el. A függönyöktől nehéz színházzzag, parfüm, izzadság és por keveréke töltötte meg a lakást.

Olgára egyre kevésbé figyelt, néha otffelejtette a színházban, a cukrászdában, nélküle szállt fel a villamosra, miközben a kislányt a tömeg távolabb sodorta az ajtóból; de olyan is volt, hogy egyszerűen reggel elfelejtette magával vinni. Olga hamar rájött, hogy felesle-ges sírnia vagy durcálva hallgatással büntetni, az anyjáról minden leperreg, de hiába pró-bálkozott, képtelen volt tájékozódni a városban. Minden igyekezetét latba vetette, hogy biztos tájékozódási pontokat keressen a térben, de ezek a biztos pontok iszamoszá váltak, eltűntek, ellebegtek, mintha folyamatos forgószínpad venné körül, ahol ördögi gyorsasággal cserélgetik a díszleteket. De csökönys volt, és nem adta fel, újra és újra megpró-bált az otffelejtettségől hazatalálni, miközben egyre reménytelenebb gyártelepekre, kül-városokba és erdőkbe keveredett. Hol rendőrök hozták haza, hol feldúlt családanyák, de egyszer két napot töltött a rákoscsabai vasútállomáson, mire valaki felfigyelt rá, és rendőrt hívott. Az, hogy a tér nem barátja, hogy a dolgok szemérmetlenül megváltoztatják a kül-sejüket, és nem hajlandóak megragadni az emlékezetében, még jobban önmaga ellen for-dította. Ellopkodta az anyja cigarettáit, és hajnalonta kiült a lépcsőházba, és fújta a füstöt.

Péter ezekben a hónapokban az Esztergomba tartó távolsági buszon, fáradt kofák és mor-gorva ingázók közt szorongva hátizsákban és vulkánfíber bőröndökben hordta ki a Bra-un-villába a könyvtárat és a gipszmásolatokat. Nagy kegy volt, ha néha-néha sikerült ki-könyörögnie a múzeum kínlódva pöfögő ponyvás teherautóját, hogy legalább a nagymé-retű gipszeket ne az ölében, a buszon kelljen cipelnie. Mürón *Diszkoszvetőjét* – igaz, csak kicsinyített mását – egészen Visegrádig tartotta az ölében, ahol aztán rendőrt hívtak rá, és műkincslópás vádjával az egész éjszakát egy fűtetlen fogdában kellett töltenie, de a felet-tesei ez sem hatotta meg: a teherautók a népgazdaság magasabb rendű céljait szolgálják, nem lehet ilyen csip-csup ügyekben kivonni őket a kommunizmus építésének szolgálá-tából. Ugyanakkor igyekeznie kellett, hogy határidőre elkészüljön a feladattal, mert sejtette, hogy az egyetlen esélye, ha nem vonja magára felettesei harag-ját, és feltűnés nélkül el tud bújni az ellenséges külvilág elől. Így aztán hó-napok is elteltek a napi többszöri ide-oda ingázással, és már késő ősz volt, amikor szembesült a ténnyel, hogy Olga egész napokat elcsavarog, s hogy az anyjának kisebb gondja is nagyobb annál, hol-merre hagyta. Először érezte azt, hogy előnti valami ellenállhatatlan düh. Stellát nem merte kérdőre vonni – később sokat átkozta is magát ezért a gyávaságért –, inkább cselekedett: maga mellé vette a kislányt. Hajnalban felébresztette, tejeskávét dugott az orra alá, aztán a kora reggeli villamoson eldöcögtek a múze-umig, telepakoltak könyvekkel néhány bőröndöt és hátizsákot, és fel-szálltak a távolsági buszra. Olga úszott a boldogságban, amiért valaki hasznosnak és értékesnek találja, amit csinál, és boldogan tipegett az

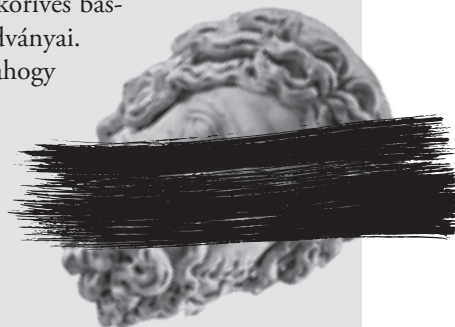

apja mögött a hátán bőrkötéses patriztikai chrestomathiákkal tömött hátizsákkal. Átfagyva érkeztek meg a villába a deres novemberben, Péter begyújtotta a gázrezsó összes rózsáját, hogy valamennyire bemelegedjen a konyha, és a hideg könyvtárteremből félóránként tíz percre a konyhába húzódtak melegedni, amíg ki nem derült, hogy a Braun-villa a kor egyik legkorszerűbb és legrafináltabb fűtésrendszerét rejt, csak éppen a pompás, svéd kazánt, amelyből lég- és padlófűtőcsövek tucatjai ágaznak el, még soha nem üzemelték be. Úgy várankozott a pincében, mint egy szolgálatkész dzsinn, akinek életre keltéséhez elfelejtették a varázsszót. A múzeum költségvetéséből bőven utaltak a vidéki intézményeknek szentet, amit már rég ki is hoztak és rég le is lapátoltak a pincébe; a széncsúszkán a koloncok egyenesen a kazán adagolójába kerültek, s nem is kell más tenni, mint megtalálni a szörnyet bekapcsoló gombot. Egy egész délelőtt tébláboltak tanácstalanul a kezelőpanel előtt, amikor aztán Péter nagy levegőt vett, és meghúzta a legnagyobb kart, amely felkínálkozott. Halk szisszenés hallatszott, morgás, majd sóhajtozás, a gigászi fémszerkezet finoman megrázkódott, épphogy csak azt nem mondta, hogy „mit kívánsz, kedves gazdám?”. Fél óra múlva az egész házban kellemes, száraz meleg áradt szét, a könyvek és a szobrok boldogan engedték ki magukból a hideg őszben testükbe szívódott párát. És bár kint ködös november vége volt, hirtelen a világ ettől a melegtől megtelt valami biztató ragyogással. Olga akkor érezte úgy, hogy a ház befogadta, s nyilván a ház sem érezhetett másként.

Péter azokat a meséket mondta el neki, amelyeket maga is a legjobban szeretett: a mitológia történeteit. Héraklész munkáit, Orfeusz alvilágjárását, Odüsszeusz kalandjait, Ovidius átváltozástörténeteit. Olga az istenektől, szerelmektől és keveréklényektől felvilanyozódva megújult izgalommal várta, hogy megérkezzenek, apja varázsszavai kalanddá változtatták a megszokott, hosszú baktatást a sáros Kossuth utcán, fel a házig. Vígán köszöngetett a helyieknek, mintha a varázslat ezekből a rosszkedvű, mogorva falusiakból is üde félisteneket teremtett volna. A mágikus csengő, érthetetlen szavak bizsergető mesevilággá változtatták az amúgy is egyre elvarázsoltabbá váló Braun-villát. A könyvespolcok előtt álló gipszmásolatok egy összefüggő történet különböző epizódjait jelenítették meg, néha pedig különálló történetmozaikokra estek szét Olga fantáziájában: a megnyűzött Marsüasz összebarátkozott az öreg Héraklésszel, és együtt udvaroltak Aphroditének. A hosszú buszozások alatt Péter elmesélte Olgának az összes történetet, amit csak tudott, aztán a kedvencé vált történeteket újra és újra el kellett mondania. Az egyre keményedő hidegben a távolsági busz ablakára vastag páráréteg rakódott, Péter a gyanakodva pislogó utasokkal mit sem törődve ebbe rajzolta bele az ujjával a mitológiai hősök görög neveit meg a bonyolult leszámazási ábrákat.

Egy decemberi reggelen, ahogy a szokott útvonalukon haladtak a villa felé, egy ház alapozásánál vitatkozó csoportosulásba botlottak. A falusiak épp traktorral és drótkötéllal rángattak ki a földből egy kődarabot, amely akadályozta a csatornaásást. A kő feltűnően szabályosnak látszott, és ahogy kifordult a földből, egyből látszott, hogy nem közönséges szikla: oldalát vésetek és betűk borították. Péternek nem sok idő kellett, hogy rájöjjön, egy római Hercules-oltár bújtt elő a földből. Mivel egyben nem tudták teherautóra dobni, már hozták is a szerszámokat, hogy széttörjék, Péter csak hosszasan könyörgéssel tudta lebeszélni őket. Néhány nap múlva sikerült a múzeumtól kiereszokolnia egy teherautót, és a lelet így szerencsésen az esztergomi kőtárba került.

Amikor csak az idő megengedte, de néha akkor is, amikor nem, minden héten legalább egyszer felmentek Olgával a falu közepén álló, gazzal és elvadult gyümölcsfákkal borított dombra, amelyből itt-ott kiállt néhány félköríves bástyárom, az egykori római erőd, Castra ad Herculem maradványai. Innen végig lehetett tekinteni az egész drámai szcenáriót, ahogy a Duna az egyre keskenyedő völgybe hatolva áttör végül a Dunakanyar sziklaerődjén. Péter olyan dramaturgiában tudta előadni ezt a geológiai gigantomachiát, hogy Olgába örökre belevésődött: a világ szüntelen, kozmikus háború színhelye, ahol nincsenek jók és rosszak, csak egymásnak feszülő ellenerők, s a folyó Akhilleusza, bár legyőzi a hegyek Trójáját, de végül valahol odébb és később ő

is vesztesként távozik egy másik csatatérről, ahol nálánál is hatalmasabb erőkkel találkozott, és így tovább, a végtelenségig. Így a villa szobrai, a domb, a hegyek és a folyó mind-mind életre kelt, és szereplővé vált a végtelen történetben.

A szorgos rómaiak, akiknek később az évek folyamán oly sok tárgya bukkant elő imitt-amott a földből, így kapták meg a hely valóságának zálogát. Ők, az ő egykori pénzeik, törött edényeik és faragott köveik szavatolták Olga számára, hogy Herkulesvár nem teljesen a képzelet birodalma, másollattár, ami csak másodlagos rangú, lefokozott valóság lehet a soha nem látott eredeti, pontosabban: eredetik mögött. Herkulesvár dombja lett a térben az első, és mint később kiderült, az utolsó biztos pont, amely bár tévelyegni hagyott, de mint a végtelenbe függesztett egyetlen biztos pont, messziről mindig biztonságot sugárzott felé.

Csak nemrég telepítették ki a svábokat, sok ház üresen állt, másokba épp most hurcolkodtak be az idetelepítettek. A kis falusi házak összebújtak a rómaiak erőddombja körül, amelynek köveiből felépültek: volt ebben valami riadt lelkiismeret-furdalás. A barbár odúk úgy álltak körül a másfél évezrede legyőzött óriást, mintha még most sem tudnának vele mit kezdeni. A hegyek felé nyíló utcákban kisebb-nagyobb villák álltak: a század elején épült nyaralók, mint a Braun-ház, nyugalmas öregség reményében épített álomházikók a megfáradt városiaknak. A Braun-ház utcája egy völgy torkolatában állt: a hegyek felé egyre szűkült a tér a hegyoldalak között, mígnem vízmosássá változott, és eltűnt az erdő fái alatt.

Péter öntudatlan természetességgel rendezte be hivatali szobáját egykori kassai háza mintájára. Itt is látszott egy templomtorony – igaz, nem gótikus, nem is túl magas, de minden délben kongott benne a harang. A szomszéd ház fala ugyanúgy okkersárga volt, mint Kassán, még gesztenyefa is akadt, igaz, csenevész, és egy betonkerítés félig eltakarta, de mégiscsak azt ígérte, hogy májusban majd megtelik fehér gyertyácskával. Az íróasztal, még ha nem is volt egy nemes darab, ugyanúgy az ablak előtt állt, rajta a tárgyak, alevelnéhezék, a lámpa, a földgömb mind az egykori kassai asztalról vándoroltak át. A polcra Goethe és Beethoven ugyanazzal a megbocsátó derűvel nézte az egymást kergető napokat, mint Kassán, és ez segített megerősíteni az illúziót, hogy idő igazából nem is létezik, vagy ha létezik is, érdemesebb figyelmen kívül hagyni.

Péter, ahogy apámnak később fogalmazott az egyik Duna-parti sétán, igazából sohasem hagyta el Kassát, s így aztán amikor leült a herkulesvári íróasztalhoz az ablak elé, valójában a kassai íróasztalához ült le. Az elméje megmaradt szülővárosában, és a valóságos látványt csak annyiban becsülte, amennyiben néhány ponton képes volt arra, hogy az egykori látványra emlékeztessen.

Ezt a perspektívát Olgába is korán belenevelte.

Leültette a kislányt maga mellé, és mintha a látvány épp a szemei előtt jelenne meg, elmesélte, mi történt ilyenkor Kassán az utcán abban az időben, amikor az íróasztala még a főtérre néző szobában állt. Aztán az idézőjel lassan eltűnt, a jelen elolvadt, és a múlt hömpölyögve előntötte a Braun-házat. Most nyit a kávéház a sarkon, a rendházban most kezdődik a reggeli ima, a *Kassai Napló* szerkesztőségében most szedik a délutáni kiadást. A Sörház utcában Klaus most süti a kenyeret, elefántcsont fejes botjával előtipeg Hedvig, a bolond asszony, és megcsapkodja a járókelőket. Péternek mindig volt arra hajlama, hogy a beszélgetőtársairól megfélekedve belemerüljön valamilyen témába, és kívülállók számára bosszantóan elkalandozzon, így aztán ezek a reggeli víziók – Olga később sokszor emlegette fel iróniával – előbb-utóbb vettek egy éles kanyart, és belekanyarodtak valamilyen Pétert foglalkoztató történeti vagy filológiai problémába. Ilyenkor a képzeletbeli Kassa is eltűnt, és a kislány ott ült udvariasan unatkozva az íróasztal üveglapján Beethoven gipszfeje mellett, és alapos bevezetést kapott a középkori szerzetesi könyvtárak rendszerébe és a kódexmáslási módszerekből fakadó filológiai problémákba.

Így alakult ki lassan az élet rendje. Reggel fél hétkor keltek, Péter elment a boltba zsemleért, ha nagy ritkán volt zsemle, azt hozott, ha nem volt, akkor kenyeret, de akkor is azt mondta, zsemlet. Átkozódott, hogy milyen világ az, ahol olyan alapvető dolog, mint a zsem-

le, eltűnik. Mért pont a zsemle? Mi a baja a kommunistáknak a zsemlével? A zsemle a prolik meg a parasztok is szeretik. Ugyanúgy lisztből van. Hát akkor meg miért? Direkt, hogy rosszkedvet okozzanak? Talán a péksütemények osztályellensége? Vagy a péksütemények kispolgári csökevénye? Mitől materialistább és dialektikusabb a kenyér? Olga nem nagyon értette, mi a baj a kenyérrrel, de nagyon élvezte, ahogy az apja, amikor kidühöngte magát, elmesélte, milyen zsemlet evett '37-ben Velencében a Hotel Bessarion Canale Grandéra néző éttermében – tejes volt, lágy, egy csöppnyit karamellás ízű, az alján ropogós mákszemek –, vagy Berlinben '34-ben egy kis kávézóban Friedenauban a Canalettostrassén milyen felejthetetlen volt az a foszlós, füstös ízű, aranybarna zsemle, amelyet *Loreley hajának* hívtak, s amelyet ha eltört az ember, kiderült, hogy a belsejében a tészta hármast fokban fut körbe. Így már a kenyér is máshogy esett. Megkávéztak – Olga persze csak malátakávét kapott –, és újságot olvastak. Péternek megvolt több évfolyamnyi *Frankfurter Zeitung* a húszas évek végéről, amelyeket gondosan eltett és dobozokban magával hozott Kassáról, mintha előre tudta volna, hogy az új barbárságban szükség lesz valami időkontinuumra a múltból, amellyel le lehet fedni a jelent. A postás – öreg hadirokkant, aki még Isonzónál kapott légnyomást – hajlandó volt rá, hogy némi apró és alkalmanként egy-egy kupica pálinka fejében minden reggel a postaládába helyezze azt a lapszámot, amit Péter – az esetleges sérüléseket elkerülendő selyempapírba csomagolva – előző este átadott neki. A kis család közös titka lassan közelebb hozta őket, „Zeitung!” – rikkantotta be a postás reggelenként, és vidáman csengetett a bicikli csengőjével. Így Péter minden reggel felölthette a bordó selyem házikabátját, amelyet Aix-en-Provence-ban vett 1934-ben, amikor egy napfényes hónapot az ottani egyetemen töltött, s ha sütött a nap, fűtörészve, ha esett, átkozódva bontogatta az esernyőt, kibattogott a kertkapuhoz, és kivette a friss újságot, mintha sejtelve sem lenne, mit hoztak össze aznap a világ minden tájára szerteküldött, szorgalmas és tanult német tudósítók. Megszagolta az újságot, mintha friss volna, épp csak a vonatszag ütötte volna meg egy kicsit, amely idáig hozta hajnal óta a Majna partjáról. Elégedetten nézegette a gót betűs fejléct, és mire visszaért a házba, gyorsan és izgattottan átfutotta az első oldal főcímeit. A kávézásnál aztán szertartásosan olvasókeretre helyezte a lapokat, és a végéről, a halálórási rovattól kezdve egy fél órán át olvasgatta. Olga ezalatt a *Kassai Napló* hétfői számaiból válogathatott, mert azokban volt mese és rejtvény. De a lényeg a csendes újságolvasás volt, amelyet nem esett nehezére megtanulnia, a szertartás komolysága és emelkedettsége, úgy érezte, kivételessé és különlegessé teszi őket. Kezdetől fogva pontosan érezte azt, amit Péter nem volt hajlandó bevallani: hogy ők is, akár csak Stella, színházat játszanak. Ezért volt egyáltalán elviselhető: mert el lehetett játszani.

Olga a földszint keleti oldalán kapott szobát – ezt Braun Antal eredetileg alighanem dohányzóznak szánta, mert a mennyezetét is faburkolat fedte. Az ablak a szomszéd veteményeskertjére nézett. A veteményeskert után következett a téeszisztáló épülete, s a mögött a Duna felé épphogy csak kilátszott a rómaiak erődjének dombja. Naponta legalább két órát olvass – mondta Péter. Ennél az asztalnál, amely ablak előtt áll. Minden embernek kell legyen íróasztala. Minden íróasztalnak ablak előtt a helye. Aki fal elé teszi, vagy őrült, vagy rabszolga. Ne legyen függöny! Nem baj, ha belátnak. A paraszt azt fogja mondani, aki olvas, az naplopó. A proli azt fogja mondani, aki olvas, az ellenség. Ne foglalkozz ezzel! Az olvasásnál nincs fontosabb, az olvasás emel emberré. Az olvasás tesz erényessé és bölccsé, vagy legalábbis lehetővé teszi azt. A paraszt és a proli csak annak tulajdonít értéket, amiből közvetlen haszna van, meg tudja inni vagy enni, vagy rögtön pénzre cserélheti. Az olvasás nem ilyen. Az olvasás haszna, mint a bölcsességé vagy az erényé, önmagában van. Mert megadja annak a tudatát, hogy a világ több, mint aminek látszik. Belső kilátót épít az elmében, ahonnan messzire látsz, míg a többiek lent bolyonganak a ködben. Soha ne csinálj olyat, amiből közvetlen hasznot látsz. A polgár hosszú távra tervez. Ilyeneket mondott Olgának, aki az egészről akkor még nem sokat értett, inkább csak a szavak zenéjét, az öröklétbe kíváncsozó mondatok ívét, amelyek, mint a rakéták, égbe emelkedő csíkot húztak maguk után a képzeletében. De ült engedelmesen az ablak előtti asztalánál, nézegette a vaskos albumokban a görög vázákon ágáló mezelen férfiakat és szemérmetlen emberheréikkel ágaskodó kentaurokat, és engedelmesen elolvasta a napi penzumot, amelyet Péter szabott meg, hol Berzsenyit, hol Horatiust, hol Molière-t, hol Adyt. Kint a veteményeskertben a szomszéd hajlongott izzadó háttal a repaágások fölött, s a kislány gögösen nézett kifelé rá a könyvhegyei mögül. Később sokszor mesélte szegyenkezve, milyen hatalmasnak érezte ettől magát. De legalább ez is szerep volt, s így felmentést kapott a morál alól.

Péter érezte, hogy abban, amit és ahogy tesz, van valami esetlen és groteszk. Azzal pedig pontosan tisztában volt, hogy mindaz, amit Olgának elmond, egy olyan világ üzenete, amely végérvényesen eltűnni látszik. Mindaz, ami számára gyerekként természetes volt, és a levegővel szívta magába, Olga számára természetellenes és gyökértelen lesz egy olyan világban, amely a náciizmus poklát váltó szovjet hódítás idegmérgeivel volt tele. Tudta, hogy Olgának még sokáig nem mondhatja el az igazságot: hogy amint a náciizmus hulláját elkaparták, máris ott volt a következő szörnyeteg, a kommunizmus, amely ugyanúgy a független és gondolkodó életmód elpusztítására tör, mint a fasiszták. De nem tehette ki a lányát és önmagát annak a veszélynek, hogy egy óvatlan, ártatlanul elkottyantott mondat miatt a jövő maradék esélye is megsemmisüljön; nem sodorhatta veszélybe a nehezen megszerzett hídfőt, és nem feketíthette be előre Olga jövőjét. Mégsem tudott mást tenni, mint azt adni, ami szerinte az élet egyetlen értéke volt: remegett azért, hogy az anyátlan kislánynak fogódzót, önbizalmat adjon. Így tanulta meg Olga az élet polgári rendjét, amikor már se polgár, se rend nem volt abban a világban, amelybe született, s amely a polgárban ellenséget, ha nem egyenesen náci látott.

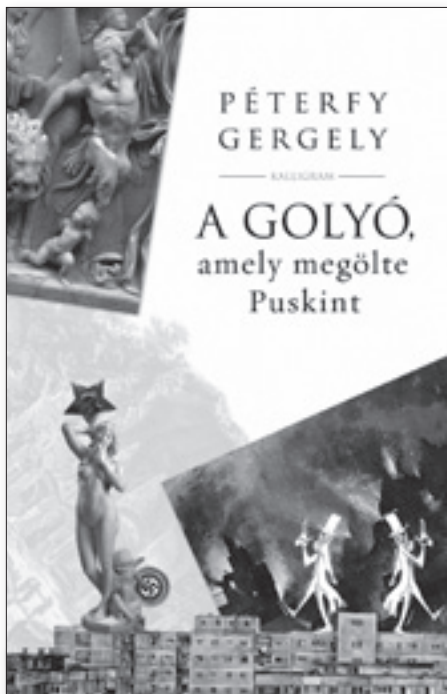
De azért maradt néhány mozdíthatatlan evidencia. Mindjárt például Le Mans. Le Mans látképe aranyozott keretben függött az ablaktól jobbra, Titus diadalívének metszete alatt és a trieri Porta Nigra látképe fölött. Le Mans kormosnak és viharvertnek tűnő házai egy római városfalra épültek rá, mintha a lakók elfelejtették volna, hogy erődöt kezdtek építeni, a megkezdett bástyafalakat egy elvarázsolt látomásban kis házakként fejezték be. Vagy mintha egy városkát az égből véletlenül ráejtettek volna egy erődre. Mint egy mitológiai keveréklény, oroszlánnal kezdődött és madárként fejeződött be. A régi bástyák tetején, egybeépülve a nagy kövekből rótt fallal, lakóházak magasodtak, a rogyadozó háztetőből rozzant kémények bújtak elő. A bástyák kémlelőnyílásain virágládákkal teli erkélyek függtek, a falrésekből fácskák sarjadtak elő. A romlás és álom e különös keveredése fölé gótikus templom csipkézett tornya magasodott.

Péter minden évben legalább egyszer elmesélte, miért nevezetes ez a kép. Ezekre a kis szónoklatokra általában akkor került sor, amikor a rendszer pri-

békjei a szokottnál is jobban megalázták, vagy azzal fenyegették, hogy elveszik tőle a lányát. Nézz ki az ablakon, és nézd meg azt a dombot! – mondta Olgának. Azon a dombon, amelyet most gaz és elvadult gyümölcsös borít, egy ugyanilyen várost láthatnál, mint ez itt a képen. Nézd ezeket a falakat, a tornyokat, a kaput: azon a dombon ezerhétszáz éve még egy ugyanilyen fal futott körbe, védte a házakat. Bent templomok voltak, kutak, műhelyek és könyvtárak, a lakások falait freskók díszítették. Miért tűnt el mégis ez itt és mért maradt az meg ott? Mert itt nincs állandóság. Itt nemzedékről nemzedékre feldúlják a világot az ellenséges erők, melyek vagy belülről, vagy kívülről érkeznek. Ott a lakók, még ha meg is fogytak, tovább lakták a várost. A Jupiter-templom köveiből gótikus katedrális építettek, beépítették a tornyot a házukba, tovább használták, amit lehetett. A pergamenből kódex lett, a kódexből nyomtatott könyv, de a könyvtár a helyén maradt. Ez Európa. Az állandóság és a folyamatosság. Mindig erre gondolj, amikor arra a dombra nézel.

„Európa, egy-két-há, Európa, egy-két-há, Európa, Európa”, mondogatta magában Olga, miközben iskolába sietett, anélkül, hogy különösebben értette volna a szó jelentését, vagy kezdeni tudott volna valamit az Atlanti-óceán és az Ural között elterülő, zöld és barna foltokból álló ábrával, amely az emlékezetében élt. De a szó tetszett neki, és érezte, hogy az apja számára a dolognak nagy jelentősége van, olyasmi, mint Zeusznak, a középkornak vagy a kódexeknek, úgyhogy reménykedve őrizgette magában, hátha majd egyszer megérti a jelentőségét. ’51 ősze volt, az első iskolaév. Herkulesváron hamar kezdődött az őszi, októberben már zúzmarás volt a kert, és kesztyűt kellett húznia, hogy el ne gémberedjenek az ujjai, mire legyalogolt a főútig. Hamar kiderült, hogy az első elemiben nincs sok minden tanulnivalója: olvasni már tavaly megtanult a reggeli újságolvasásokkal, a számok világa meg, bár érdektelen volt, de legalább evidens. Ez azonban a tanítók és az osztálytársak szemében nem jelentett számára előnyt, sőt. Állandó gúnyolódások céltáblája lett, gyűtmentnek, értelmiségi majomnak, okostojásnak és könyvmolynak csúfolták. Egyszerűen nem értette, miért nem kapja meg a világtól azt a figyelmet és megbecsülést, amit az apjától, nem értette, de az érzés legalább ismerős volt: a világ, úgy tűnik, ugyanúgy viselkedik vele, mint az anyja: amint megteremti, magára hagyja, amint újra befogadja, már el is taszítja. ■ ■ ■

Péterfy Gergely: 1966-ban született Budapesten. Könyvei a Kalligramnál: *Misikönyv* (meseregény, 2005), *Halál Budán* (regény, 2010, 2015, 2017), *Örök völgy* (Pannon mese, 2012), *Kitömött barbár* (regény, 2014, öt kiadás), *Mindentől Keletre, avagy román kém a Weiss-családban* (publicisztika, 2016), *A panda ölése* (Péterfy-Novák Évával közösen, 2018). Új regénye az idei Könyvhéten jelenik meg a Kalligramnál.